

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ім. Івана Боберського

Кафедра хореографії та мистецтвознавства

Світова культура і мистецтво періоду Нового часу та сучасності.

(тези лекції для студентів V курсу)

Із дисципліни «Світова культура і мистецтво»

Рівень вищої освіти – другий магістерський

Спеціальність 024 Хореографія)

Склав : професор кафедри хореографії
та мистецтвознавства
доктор мистецтвознавства Одрехівський Р. В.

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні кафедри хореографії та
мистецтвознавства

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 р.

Зав. кафедри: проф., к.п.н. _____ Сосіна В. Ю.

Львів 2022

План лекції

1. Світова культура і мистецтво періоду Нового часу.
2. Культура сучасності.

Список літератури

1. Кравець М. С. Культурологія. Київ. Просвіта, 2015. 320 с.
2. Левчук. Л. Історія світової культури. Київ. Центр навчальної літератури. 2019. 398 с.
3. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Навчальний посібник. Яртись А. В., Шендрик С. М., Черепанова С. О. та інші. Львів. Світ. 1994. 564 с.
4. Піча В.М. Культурологія. Посібник. Київ. Знання, 2015. 360 с.

1. Світова культура і мистецтво періоду Нового часу.

Оформлення й поширення культури власне Нового часу припадає на XVII—XVIII століття. Період перебуває між революціями: його відкривають революції в Нідерландах (перемогла у 1608) і Англії (почалася в 1640), а завершують війна за незалежність англійських колоній в Північній Америці (1775—1783) і *Французька революція* (1789—1793).

Упродовж цих двох віків остаточно утверджуються національні держави. При збереженні загальних закономірностей, взаємовпливу, певної моди чітко окреслюється культура кожної країни. Неповторна своєрідність пов'язана з національною мовою, традиціями, історією, а також з економічним, політичним устроєм.

Найбільший вплив на європейський культурний процес в цей час справляють, кожна по-своєму, дві країни — Англія і Франція.

Англійська буржуазія, утвердившись в економіці, раніше починає політичну боротьбу. Після перемоги швидко йде на компроміс, встановлюється конституційна монархія (владу короля обмежує парламент).

Країна класичного абсолютизму (абсолютизм — необмежена монархія). Його вершина — остання третина XVII століття, роки правління «короля-сонця» Людовіка XIV, автора знаменитої формули: «Держава — це я». У XVIII столітті королівська влада перетворюється на реакційну силу. При зростаючій економічній кризі і невдоволенні народу дворянство продовжує зберігати зовнішній блиск. Не менш відомий афоризм фаворитки Людовіка XV маркізи Помпадур: «Після нас — хоч потоп».

Ці історичні особливості знайшли своє відображення у сфері культури. В Англії раніше складаються прогресивні буржуазні політичні і філософські погляди, але повнішого розвитку і рішучого вираження набувають вони у Франції в процесі ідеологічного протистояння з абсолютизмом. Саме Франція стає класичною країною Просвітництва, звідси його ідеї розповсюджуються по

всій Європі. У Франції головну увагу приділяють соціальним теоріям, етичним концепціям, в Англії ж розробляється класична політична економія.

Розвиток культури у XVII столітті має свої особливості. У сучасників та у науці пізнішого часу не випадково не склалося узагальненого визначення культури XVII століття. Наприклад, початок цього сторіччя в Англії багато в чому ще пов'язаний з Ренесансом, а в Італії Відродження вже пішло в минуле, у Швейцарії домінує Реформація. Головна межа культурного процесу — нестійкість, дуже швидкі зміни. З XVIII же сторіччям пов'язана досить суцільна історико-культурна епоха — епоха Просвітництва. Причому, що характерно, такою її усвідомлювали вже сучасники: термін використали самі просвітники. У XVII столітті увагу активно мислячих людей було насамперед зосереджено на науковому поясненні явищ природи, у XVIII столітті — на проблемі суспільного устрою.

Європейська культура XIX століття — складний, бурхливий, настояний на сперечаннях період розвитку західноєвропейської культури і образотворчого мистецтва. Початок XIX століття не нагадував його кінець. Початок століття пройшов під пануванням консервативних форм класицизму та ампіру, що прийшли ще з XVIII ст. та обслуговували панівні класи суспільств та військову еліту.

Але пройшла швидка зміна декількох стилістик без створення якогось одного напрямку. Лише наприкінці 19 ст. частково функцію головного стилю перебрав на себе народжений модерн (сецесія), що однак, співіснував з декількома швидкоплинними стилістиками на кшталт декадансу, символізму, пізнього імпресіонізму, постімпресіонізму, застарілого неокласицизму, різних форм реалізму. Новий період піднесення отримав західноєвропейський пейзаж, парадний портрет, але втратили власні панівні позиції релігійний живопис, історична картина, народився феномен легковажного і у стані занепаду салонного мистецтва та академізму. Але народились і критичні тенденції на кшталт критичного реалізму та тенденція до демократизації графіки («Злочини війни», французька афіша) та частково живопису. Надзвичайне піднесення пережили буржуазний цирк та опера, інструментальна музика, романс, концертна діяльність.

2. Культура сучасності.

Культура XX ст. - одне з найскладніших явищ в історії світової культури. По-перше, це пояснюється великою кількістю соціальних потрясінь, страшних світових війн, революцій, які витиснули духовні цінності на периферію людської свідомості і дали поштовх розвитку примітивних націонал-шовіністичних ідей, посилення культу тотального руйнування старого.

У філософських концепціях XX ст. - від О. Шпенглера до А. Тойнбі, від М. Бердяєва до М. Хайдеггера - ця ситуація оцінювалася як загальна культурна криза, пов'язана з переходом до нової, бездуховної доби світової історії.

По-друге, відбуваються суттєві зміни в галузі економіки та засобів виробництва. Поглиблюється індустріалізація, руйнується традиційний сільський устрій життя. Маса людей відчужуються від звичного природного середовища, переїжджають до міст, що призводить до урбанізації культури. Відомий англійський соціолог та історик А. Тойнбі зазначав, що загальний розлад, втрата почуття культурного стилю виявляються під час соціального розпаду в усіх царинах суспільного життя: релігії, літературі, мові та мистецтві, а також у тій невизначеній царині, яку прийнято називати манерами та звичками.

По-третє, поступове перетворення суспільства на комплекс різних об'єднань та угруповань веде до процесу загальної інституціоналізації, результатом якої є позбавлення людини власного "Я", втрата індивідуальності.

Характерною рисою культури ХХ ст. є її інтегративність, тобто сполучення окремих складових культури в нові комбіновані види мистецтва. Більшість митців сміливо комбінують різні культурні традиції, перебуваючи в невинному пошуці нових засобів вираження й відображення світу. Культура стала багатовимірною. Багатовимірність передбачає варіативність напрямів і різноманітність як основні принципи функціонування сучасної культури.

У сучасній науці щодо розвитку культури кінця ХІХ - ХХ ст., існує досить поширений термін "соціокультурна криза", який визначається як порушення балансу структурної впорядкованості локальної соціокультурної системи, руйнування механізмів її дії.

Причини такого явища можуть бути як зовнішні (зміна природо-кліматичних умов у зоні існування спільноти, війни, агресія тощо), так і внутрішні, пов'язані з політичною або економічною кризою в суспільстві, кризою пануючої ідеології, соціальних інститутів.

Наслідком культурної кризи, як правило, стає зміна стереотипів свідомості і поведінки, девальвація традиційних норм соціального життя, моралі. У свідомості людей починають переважати індивідуальні, сімейні культурні цінності, значно знижується їх рівень соціальної інтегрованості.

Головною ознакою кризового стану культури, чим вона відрізняється від попереднього періоду, розквіту або стабільності, є насамперед, стан самовідчуття людини всередині культури. Якщо особистість психологічно комфортна і гармонійна, то говорити про кризу рано. Навпаки, якщо в душі людини переважають відчуття відчуженості, самотності, слабкості - це є свідченням занепаду самої культури.

Від часів Просвітництва в європейській культурологічній думці панували ідеї безупинного і поступального культурного прогресу людства. Процес історичного і культурного розвитку сприймався як закономірність, яка врешті веде цивілізовані і нецивілізовані народи до всепланетарного єднання.

Великими завоюваннями такого культурного прогресу вважались розвиток науки, освіти, техніки, ідеї раціоналізму та гуманізму. Однак, уже в середині ХІХ ст. ідеї культурної еволюції та Європоцентризму (Європа - зразок для всього культурного світу) почали викликати сумнів, а згодом зазнали перегляду і критики. Стало очевидним, що технічний і науковий прогрес зовсім

не веде до прогресу соціального, а європейський раціоналізм подекуди заводить людину в пастку духовності.

Теорія кризових явищ у культурі виникла саме на шляху пошуку інтелектуальною елітою виходу з духовної глибокої кризи, що панувала в європейському суспільстві на межі XIX і XX ст.

Філософи, поети, письменники, художники цього часу з прискіпливою увагою звертались до попередніх кризових епох в історії людства, шукаючи в них відповіді на злободенні питання. У напруженій духовній атмосфері європейського мислення зародилися такі унікальні культурні феномени, як декаденс, символізм, модернізм та інші.

Таким чином у другій половині XIX ст. в умовах замирання революційного руху, спаду суспільної активності демократичних сил відбулось зниження ідейного змісту реалістичного мистецтва. В духовну культуру проникає настрій безнадійності, песимізму, занепаду. Такий кризовий стан отримав назву - декаданство (від фр. - занепад), а його риси стали характерними для багатьох напрямів у мистецтві кінця XIX - початку XX ст. Таких, наприклад, як натуралізм та символізм.

Натуралізм (від лат. - природа) є творчим напрямком у літературі, образотворчому мистецтві, театрі й кіно. Його формування відбувалося під впливом філософії позитивізму. Натуралізм зводив суть існування людини до біологічних мотивів і підкреслював роль підсвідомою в людині. Письменники й художники цього напрямку прагнули відобразити світ без усяких прикрас, умовностей і табу. Причини поведінки людей і особливості їхнього життя намагались зіставити з фізіологією, спадковістю, расовою належністю як головних визначних. Суспільні конфлікти пояснювали боротьбою за існування в душі соціального дарвінізму.

У символізмі, який торкнувся, в першу чергу, поезії, робився акцент на художньому вираженні за допомогою натяків, символів, які знаходяться за межею чутливого сприймання, на соціоактивності й інакомовності, на ідеї самоцінності мистецтва. Засновниками символізму у Франції були поети Ж. Бодлер і П. Верлен.

Протест проти натуралізму й академізму в реалістичному мистецтві виразився в пошуки нової форми, нової живописної манери, у відході від соціальної тематики. Таким напрямом, який виник у 70 - 80 роках XIX ст., став імпресіонізм. Його яскравими представниками були Е. Мане, К. Моне, Е. Дега, К. Піссарро, О. Ренуар, П. Синь'як та ін. Художники-імпресіоністи у своїй творчості прагнули розвивати дві основопологаючі тенденції: наближення до природи, з одного боку, і поглиблення в людське, індивідуальне - з іншого. У такому прагненні був своєрідний моральний, соціальний, навіть філософсько-світоглядний пафос, який заключався в тому, щоб навчити людей цінувати найменші вияви життя.

Улюбленими методами імпресіоністів були: висвітлення колориту, техніка дрібних мазків, багатство тонів та напівтонів, поділ кольорів на додаткові. За допомогою розпливчатих контурів вони створювали ілюзії непостійності, трепетності зображення. Заради максимального наближення до

природи писали картини на пленері (відкритому повітрі), з натури. Улюбленими жанрами були і пейзаж, і портрет, і багатофігурна композиція (сцени на вулиці, в кафе, недільні прогулянки). Творчість імпресіоністів була поетичною і життєстверджувальною, але соціальні проблеми не цікавили художників, тому їхнє мистецтво не мало такого значення, яке мали романтизм і критичний реалізм. Ідейна обмеженість цього напрямку, не здібного виразити демократичні процеси свого часу, стала головною причиною короткочасності його розквіту.

Більш складнішими пошуками нових форм реалізму були зайняті художники-постімпресіоністи (П. Сезанн, Ван Гог, А. Тулуз-Лотрек, П. Гоген), їх творчість відзначена глибокою соціальною невдоволеністю, оскільки саме буржуазне суспільство було визнане ними безперспективним та антигуманним. Нездібність зрозуміти й перебороти соціальні конфлікти підштовхувала художників на шлях утечі від дійсності - в екзотичні країни або у власний внутрішній світ. Образи природи й близьких їй людей займають у постімпресіонізмі значно більше місця, ніж у далеко не повністю відвернутому від сучасного суспільства "міському" імпресіонізмі. Антиурбаністичний відтінок, властивий усім постімпресіоністам, розростаючись, набував характеру засудження сучасної цивілізації взагалі. І звідси - гостре тяжіння до всього добуржуазного, "примітивного", наївно-дитячого, навіть первісного, вихід за межі класичних європейських традицій Нової доби. Так, наприклад, Ван Гог хотів створювати мистецтво для тих, хто "не вміє красиво говорити"; П. Гоген знаходив джерела для самооновлення в народній творчості, яка цікавила тоді тільки етнографів, у романських розписах та придорожніх розписах Бретані, у готичних емалях та вітражах, в ідолах Полінезії й доколумбової Америки. Відголосок народного лубка можна знайти в надто вишуканих афішах А. Тулуз-Лотрека. Мистецтво П. Сезанна стало основою для ряду формалістичних течій, зокрема кубізму.